

Н. Я. Муринець

Навчально-науковий інститут права і психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
аспірант кафедри теорії та філософії права

**ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ФОРМА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ
(АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ
ЧИ ЗА ЇХ УЧАСТЮ, НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
ЗА ПЕРІОД 2005–2014 РОКІВ ТА 9 МІСЯЦІВ 2015 РОКУ)**

© *Муринець Н. Я., 2015*

У статті проаналізовано злочини, скоєні неповнолітніми чи за їх участю, на території України за період 2005–2014 років та 9 місяців 2015 року; види злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю на території України за період 2013–2014 років та 9 місяців 2015 року.

Ключові слова: неповнолітній, дитина, девіантна поведінка дитини, злочин, види злочинів, статистика.

Н. Я. Муринець

**ПРЕСТУПНОСТЬ КАК ФОРМЫ ДЕВИАНТНОГО
ПОВЕДЕНИЯ РЕБЕНКА (АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЙ,
СОВЕРШЕННЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ ИЛИ
ЗА ИХ УЧАСТИЕМ, НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ
ЗА ПЕРИОД 2005–2014 ГОДОВ И 9 МЕСЯЦЕВ 2015 ГОДА)**

Статья посвящена анализу преступлений, совершенных несовершеннолетними или с их участием, на территории Украины за период 2005–2014 годов и 9 месяцев 2015 года; видов преступлений, совершенных несовершеннолетними или с их участием на территории Украины за период 2013–2014 годов и 9 месяцев 2015 года.

Ключевые слова: несовершеннолетний ребенок, девиантное поведение ребенка, преступление, виды преступлений, статистика.

N. Ya. Murynets

**CRIME AS A FORM OF DEVIANT CHILD BEHAVIOR
(ANALYSIS OF CRIMES COMMITTED BY MINORS
OR WITH THEIR PARTICIPATION IN THE TERRITORY
OF UKRAINE FOR THE PERIOD 2005–2014 AND 9 MONTHS OF 2015)**

This article is devoted to analysis of crimes committed by minors or with their participation in the territory of Ukraine for the period 2005-2014 years and 9 months of 2015; crimes committed by juveniles or with their participation on the territory of Ukraine for the period 2013-2014 years and 9 months of 2015.

Key words: juvenile, child, child deviant behavior, crime, crimes, statistics

Постановка проблеми. Девіантна поведінка з часу виникнення суспільства завжди була небезпечною для соціальної стабільності, становила значну загрозу для життя людей, соціумів, вважалася небажаним явищем, а суспільство через свої інститути намагалось запобігати ї, по

можливості, блокувати небажані форми людської життєдіяльності. Методи і засоби запобігання девіантній поведінці визначалися соціально-економічними відносинами, суспільним буттям і суспільною свідомістю, заходами примусу та заходами переконання тощо. Проблеми соціального “зла” завжди були предметом уваги вчених. З давніх-давен філософи і юристи, медики і педагоги, психологи і біологи приділяють значну увагу дослідженню девіантної поведінки та її причин, вивчають різноманітні види соціальної патології: злочинність, пияцтво та алкоголізм, наркоманію та проституцію, самогубство тощо. У наш час виникають нові форми девіантної поведінки, що зумовлює необхідність своєчасного їх дослідження, особливо якщо девіантність притаманна неповнолітнім.

Злочинність неповнолітніх – одна із нагальних кримінологічних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства і дає змогу спрогнозувати загальні перспективи й можливі напрямки розвитку злочинних проявів на майбутнє. Цей вид злочинності досить специфічний: з одного боку, він входить у неосяжне поле дитячої деліквентності, а з іншого – переростає у злочинність молоді та загальнокримінальну злочинність [1, с. 105].

Стан дослідження. Значний внесок у дослідження проблеми правопорушень серед неповнолітніх зробили В. Татенко, Т. Малихіна, В. Медведєв, В. Оржеховська, О. Дідик, І. Зверєва, А. Капська, В. Синьов та інші; питання психологічної діагностики схильності до девіантної та делінквентної поведінки, а також психологічної корекції делінквентності досліджували Р. Благута, О. Лящ, Л. Казміренко, М. Костицький та ін.; у працях юристів і психологів визначено науково-теоретичні засади дослідження делінквентної поведінки неповнолітніх – Ю. Антонян, І. Васильківська, О. Джужа, А. Міллер, Г. Міньковський, П. Михайленко, П. Пастухов та інші.

З огляду на наведене вище, мета нашої статті – проаналізувати скоєних неповнолітніми чи за їх участю видів злочинів, місця скоєння злочинів, ступінь тяжкості, рівень профілактичної роботи серед неповнолітніх.

Виклад основних положень. Незважаючи на вжиті заходи, кримінальна ситуація в Україні впродовж декількох останніх років залишається складною. Злочинність стає одним із головних факторів дестабілізації, масштаби якої становлять реальну загрозу процесу утвердження державності, успішному здійсненню соціально-економічних реформ [2, с. 179] Підтримуємо думку В. Корольчук про те, що злочинність неповнолітніх – це серйозна проблема, оскільки суб'єктами скоєння злочинів є неповнолітні – по суті, діти, які лише починають своє доросле життя [3, с. 176].

Аналізуючи кількість злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю за період з 2005 року по 2014 рік та дев'ять місяців 2015 року (окрім 12 місяців 2012 року, оскільки до 20.11.2012 року статистичні дані злочинності на території України формувало Міністерство внутрішніх справ України [4], а у зв'язку із набранням чинності 20.11.2012 року нового кримінально-процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, та створенням і веденням Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпорядником статистики на території України з 20.11.2012 року є Генеральна прокуратура України [5]) на території України, встановлено, що у процентному відношенні до загальної кількості скоєних злочинів спостерігається зниження кількості скоєних злочинів неповнолітніми чи за їх участю (табл. 1), що схематично зображено на рис. 1.

Таблиця 1

Аналіз кількості злочинів, скоєних неповнолітніми за 2005–2015 рр.

Календарний рік	К-сть злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю	Питома вага (%)
1	2	3
2005	26147	8,6
2006	19639	7,3
2007	18755	6,9
2008	15707	5,6
2009	15445	5,2
2010	17342	5,3
2011	17846	5,6

1	2	3
2012 (10 місяців)	13383	5,0
2013	8781	1,56
2014	7467	1,41
2015 (9 місяців)	5626	1,31

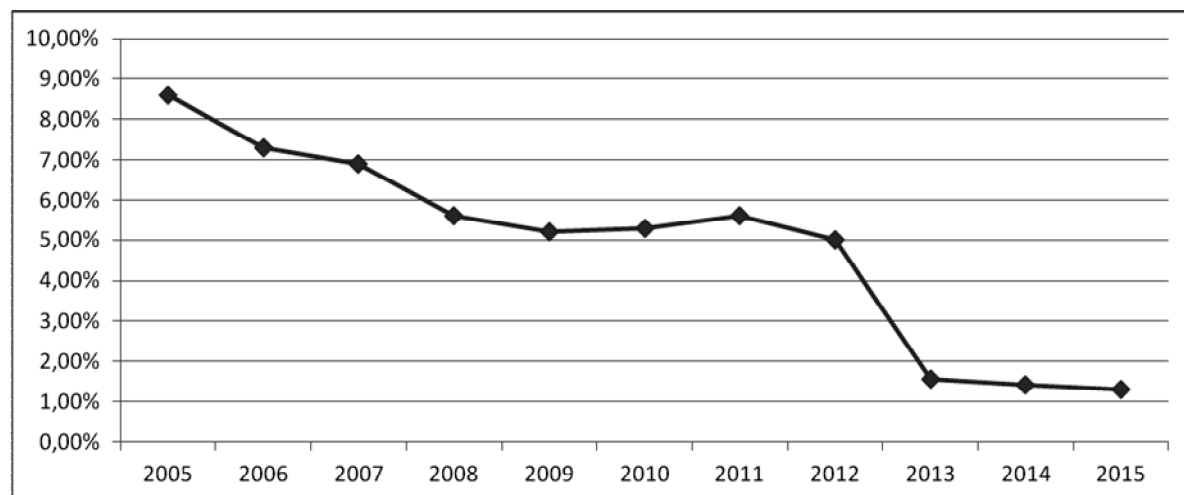

Рис. 1

У зв'язку із набранням чинності 20.11.2012 року нового кримінально-процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, більш актуальним в умовах сьогодення, на нашу думку, буде аналіз злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю на території України за період 2013–2015 роки (9 місяців 2015 року) (табл. 2).

Таблиця 2

Календарний рік	2013		2014		2015 (9 місяців)	
	Зареєстровано кримінальних правопорушень	Питома вага, %	Зареєстровано кримінальних правопорушень	Питома вага, %	Зареєстровано кримінальних правопорушень	Питома вага, %
Усього кримінальних правопорушень	8781		7467		5626	
особливо тяжких злочинів	129	1,47	89	1,19	97	1,72
тяжких злочинів	3780	43,05	3304	44,24	2679	47,62
злочинів середньої тяжкості	3967	45,18	3440	46,07	2411	42,85
злочинів невеликої тяжкості	905	10,31	634	8,49	439	7,80

Згідно з частиною 5 статті 12 Кримінального кодексу України особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [6]. Протягом 2013 – 2015 років (9 місяців 2015 року) на території України у процентному відношенні до загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участі, спостерігається збільшення скоєння особливо тяжких злочинів (табл. 2), що схематично зображено на рис. 2.

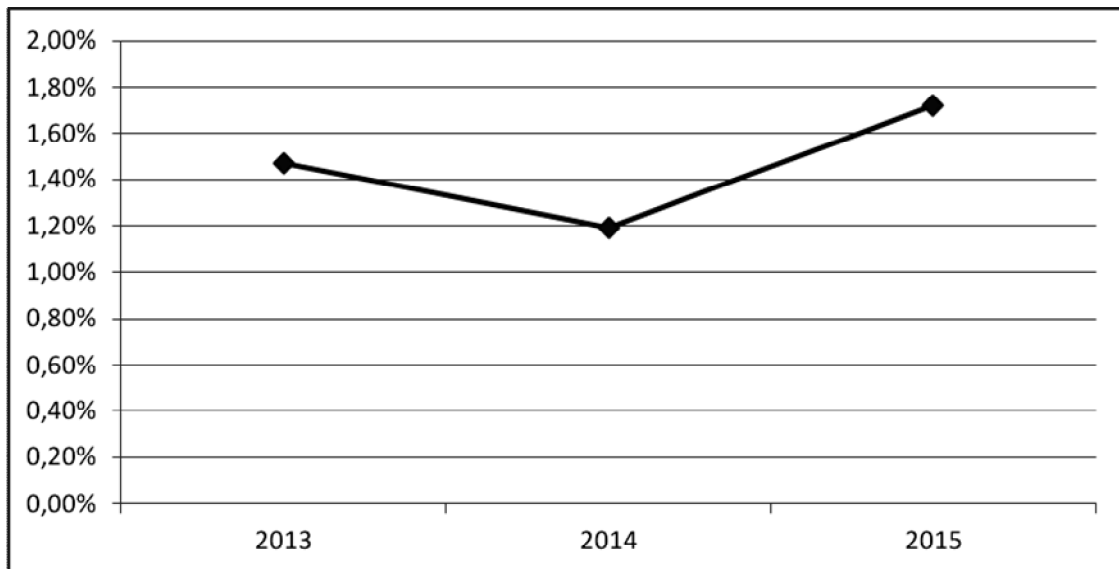

Рис. 2

Особливо тяжким є злочин, передбачений ст. 115 Кримінального кодексу України “Умисне вбивство” [6]. На нашу думку, кількість скоєних злочинів, передбачених ст. 115 Кримінального кодексу України, не можна порівнювати у процентному відношенні до загальної кількості скоєних злочинів за конкретний період, адже життя потерпілого єдине і не вимірюється процентами, тому наводимо кількість скоєних умисних вбивств за 2013–2015 роки з розбивкою по роках (табл. 3): протягом 2013 року неповнолітніми чи за їх участю скоєно 29 умисних вбивств, з них 3 вбивства малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, 2 умисних вбивства з особливою жорстокістю, 4 – з корисливих мотивів, 1 – з хуліганських мотивів; 2 умисних вбивства з метою приховати інший злочин чи полегшити його вчинення, 4 – за попередньою змовою групою осіб, та 1 умисне вбивство особою, яка раніше вчиняла умисне вбивство. Зосередимо Вашу увагу на тому, що йдеться лише про діяння, вчинені неповнолітніми чи за їх участю! Протягом 2014 року скоєно 36 умисних вбивств, з них 1 умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, 3 – з корисливих мотивів, 1 – з хуліганських мотивів, 1 – з метою приховати інший злочин чи полегшити його вчинення, 14 – за попередньою змовою групою осіб, 4 умисних вбивств вчинено особою, яка раніше вчиняла умисне вбивство. Протягом 9 місяців 2015 року вчинено 16 умисних вбивств, з них 1 – з корисливих мотивів, 4 – за попередньою змовою групою осіб, 2 – особою, яка раніше вчиняла умисне вбивство. Повторимось, наведені вище статистичні дані щодо скоєних умисних вбивств стосуються лише злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю! Як бачимо, протягом трьох років у діях неповнолітніх правопорушників прослідковується корисливий мотив, вчинення дій з попередньою змовою групою осіб та рецидив. Не залишає байдужим і той факт, що протягом 2015 року (9 місяців) на території України вчинено 38 діянь, які підпадають під кваліфікацію статті 113 Кримінального кодексу України “Диверсія” – вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров’ю, на зруйнування або пошкодження об’єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій. Одне із яких скоєно неповнолітніми чи за їх участю. Зауважимо, це вперше протягом трьох років діяння неповнолітніх підпадає під кваліфікацію статті 113 Кримінального кодексу України. На нашу думку, і на превеликий жаль, це наслідки ведення бойових дій у зоні проведення антитерористичної операції.

Таблиця 3

		2013	2014	2015 (9 міс.)
Умисне вбивство, ст.115		29	36	16
з них	двох або більше осіб	0	0	0
	малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності	3	1	0
	заручника або викраденої людини	0	0	0
	з особливою жорстокістю	2	0	0
	способом, небезпечним для життя багатьох осіб	0	0	0
	з корисливих мотивів	4	3	1
	з хуліганських мотивів	1	1	0
	особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку	0	0	0
	з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення	2	1	0
	поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом	0	0	0
	на замовлення	0	0	0
	за попередньою змовою групою осіб	4	14	4
	особою, яка раніше вчинила умисне вбивство (крім передбаченого ст.ст. 116-118 КК)	1	4	2
	з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості	0	0	0

Згідно з частиною 4 статті 12 Кримінального кодексу України тяжким є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років [6]. Протягом 2013 – 2015 років (9 місяців 2015 року) на території України у процентному відношенні до загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участі, також спостерігається збільшення скоєння тяжких злочинів (табл. 2), що схематично зображено на рис. 3

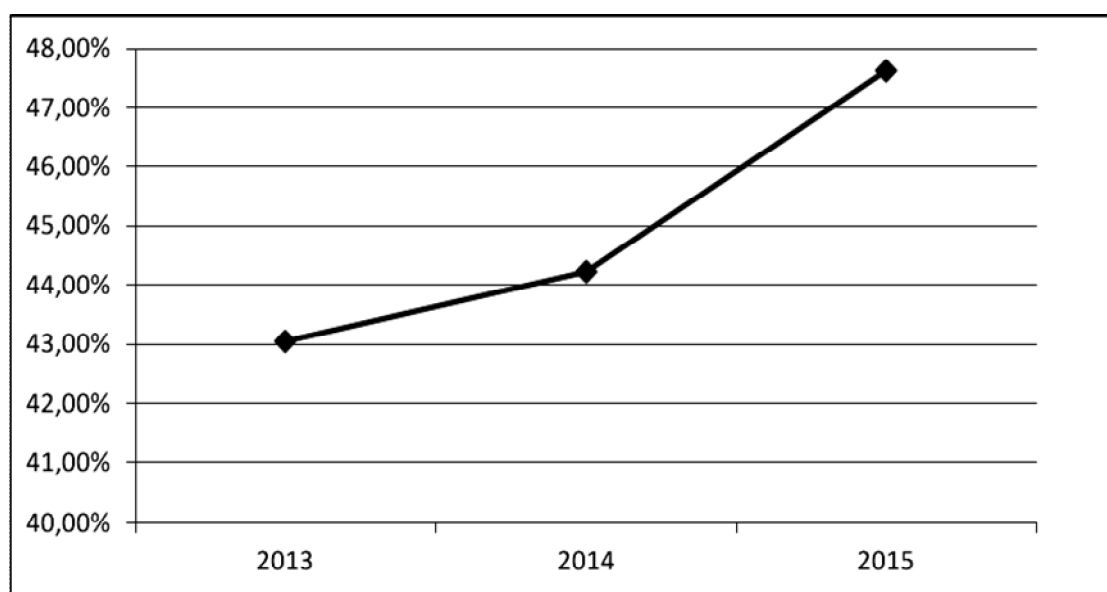

Рис. 3

Згідно з частиною 3 статті 12 Кримінального кодексу України злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. [6]. Протягом 2013 – 2015 років (9 місяців 2015 року) на території України у процентному відношенні до загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участі, спостерігається зменшення скоєння злочинів середньої тяжкості (табл. 2), що схематично зображено на рис. 4.

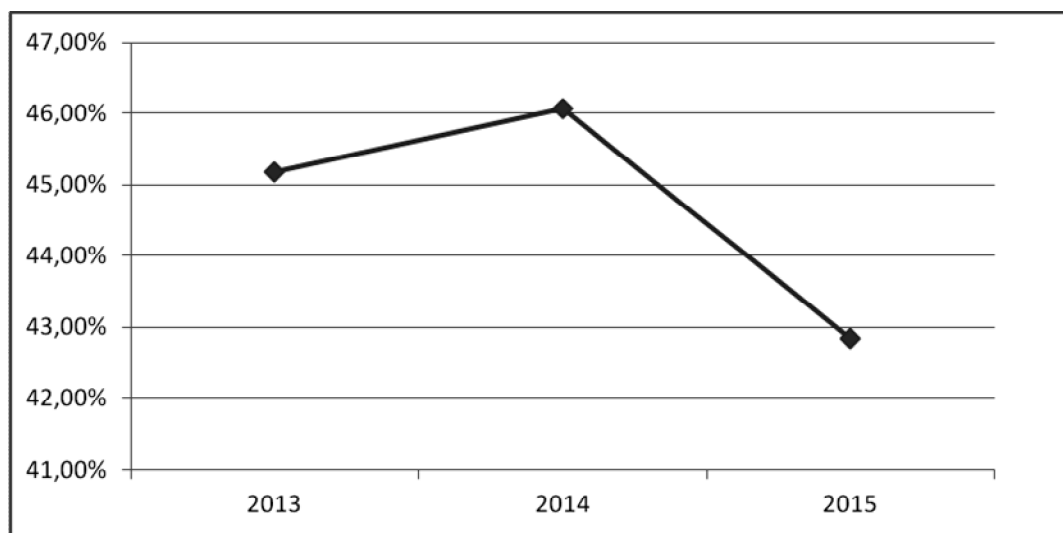

Рис. 4

Згідно з частиною 2 статті 12 Кримінального кодексу України злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6]. Протягом 2013 – 2015 років (9 місяців 2015 року) на території України у процентному відношенні до загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участі, також спостерігається зменшення скоєння злочинів невеликої тяжкості (табл. 2), що схематично зображено на рис. 5.

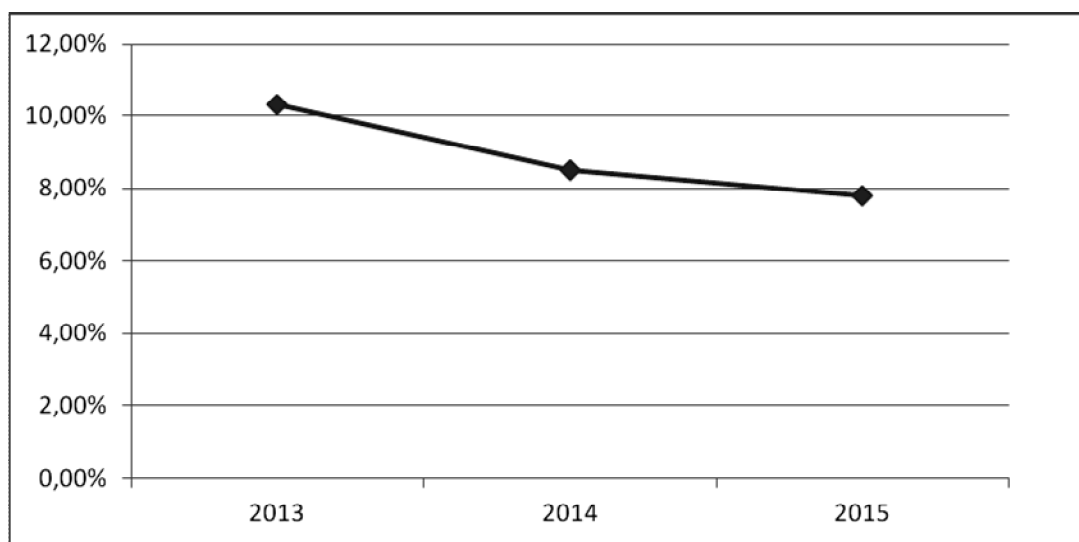

Рис. 5

Як бачимо, на жаль, щороку дедалі більше протиправних дій неповнолітніх підпадають під кваліфікацію (залежно від ступеня тяжкості) особливо тяжких та тяжких злочинів, тоді як загальна

кількість злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю (в процентному відношенні від загальної кількості скоєних правопорушень), зменшується. На нашу думку, це свідчить про “професійність” неповнолітніх, про упущення в минулому належного контролю за здійсненням та здійснення якісної профілактичної роботи серед неповнолітніх. Зокрема, протягом 2013 року на території України перешкодили на стадії готування, замаху 262 злочинів (2,98 % від усіх злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю), протягом 2014 року – 94 (1,26 %), 80 (1,42 %), що схематично зображено на рис. 6.

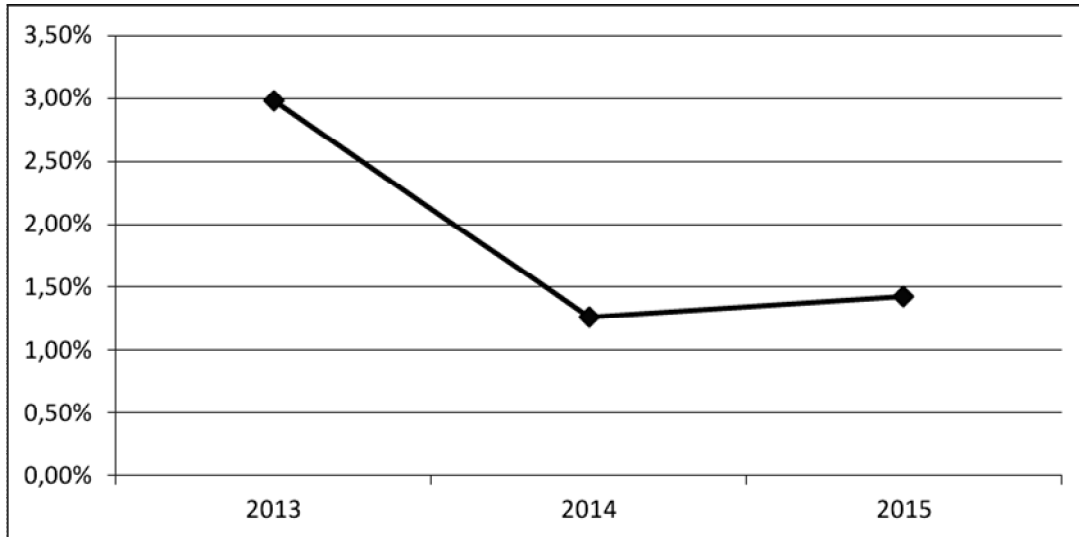

Рис. 6

Проаналізувавши місце скоєння злочинів неповнолітніми, встановлено, що кількість злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, у містах та селищах місцевого типу зменшилась (2013 рік – 71,09 %, 2014 рік – 69,04 %, 9 місяців 2015 року – 64,58 %), в сільській місцевості – збільшилась (2013 рік – 27,02 %, 2014 рік – 28,92 %, 9 місяців 2015 року – 33,36 %), за межами населених пунктів – стабільно невисока (2013 рік – 0,64 %, 2014 рік – 0,59 %, 9 місяців 2015 року – 0,69 %), у громадських місцях – зменшилась (2013 рік – 28,20 %, 2014 рік – 28,18 %, 9 місяців 2015 року – 21,28 %) (табл. 4).

Таблиця 4

Календарний рік	Кримінальні правопорушення вчинено	Кількість	Питома вага
2013	у містах та селищах міського типу	6242	71,09 %
	в сільській місцевості	2373	27,02 %
	за межами населених пунктів	56	0,64 %
	у громадських місцях	2476	28,20 %
2014	у містах та селищах міського типу	5155	69,04 %
	в сільській місцевості	2160	28,92 %
	за межами населених пунктів	44	0,59 %
	у громадських місцях	2104	28,18 %
2015 (9 місяців)	у містах та селищах міського типу	3633	64,58 %
	в сільській місцевості	1877	33,36 %
	за межами населених пунктів	39	0,69 %
	у громадських місцях	1197	21,28 %

Щодо окремих видів злочинів, то зменшилась кількість злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, у сфері господарської діяльності, проти громадського порядку та моральності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Коливається відсоток скоєних злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності, проти довкілля, проти безпеки руху та експлуатації транспорту, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, проти правосуддя.

Зросла кількість скоєних злочинів проти основ національної безпеки, проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина, проти власності, проти громадської безпеки, у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та проти безпеки виробництва протягом 2013–2015 років (9 місяців 2015 року) неповнолітніми чи за їх участю на території України не вчинялись (табл. 5).

Таблиця 5

Розділи Кримінального кодексу України	2013 рік		2014 рік		2015 рік (9 місяців)	
	Кількість	Питома вага	кількість	Питома вага	кількість	Питома вага
1	2	3	4	5	6	7
Злочини проти основ національної безпеки України	0	0	0	0	1	0,02 %
Злочини проти життя та здоров'я особи	758	8,63 %	584	7,82 %	363	6,45 %
Злочини проти волі, честі та гідності особи	6	0,07 %	0	0	2	0,04 %
Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	45	0,51 %	18	0,24 %	24	0,43 %
Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	20	0,23 %	24	0,32 %	17	0,30 %
Злочини проти власності	6366	72,50 %	5531	74,07 %	4352	77,36 %
Злочини у сфері господарської діяльності	5	0,06 %	4	0,05 %	2	0,04 %
Злочини проти довкілля	12	0,14 %	15	0,21 %	10	0,18 %
Злочини проти громадської безпеки	61	0,69 %	62	0,83 %	66	1,17 %
Злочини проти безпеки виробництва	0	0	0	0	0	0
Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	739	8,42 %	696	9,32 %	416	7,39 %
Злочини проти громадського порядку та моральності	269	3,06 %	202	2,71 %	115	2,04 %
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	383	4,36 %	265	3,55 %	203	3,61 %

1	2	3	4	5	6	7
Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	1	0,01 %	0	0	1	0,02 %
Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян	84	0,96 %	54	0,72 %	36	0,64 %
Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку	3	0,03 %	0	0	0	0
Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	1	0,01 %	1	0,01 %	0	0
Злочини проти правосуддя	28	0,32 %	11	0,15 %	18	0,32 %
Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)	0	0	0	0	0	0
Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	0	0	0	0	0	0

Висновки. Семчук Н. О. вважає, що молодіжна злочинність потребує підвищеної уваги суспільства. Адже йдеться про злочинну поведінку осіб, які перебувають на стадії формування особистості. Разом з тим несформованість емоційної сфери зумовлює більшу чутливість до заходів протидії злочинності. Злочинність серед неповнолітніх є “резервом” дорослої злочинності, а організація і проведення ефективної політики, спрямованої на протидію злочинності неповнолітніх, забезпечує зниження злочинності дорослих осіб [7, с. 120]. На нашу думку, це правильне твердження, тим більше актуальне в умовах сьогодення та на території України зокрема. Аналіз статистичних даних кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, протягом 2013–2014 років та 9 місяців 2015 року показує, що протягом трьох років у діях неповнолітніх правопорушників прослідковується корисливий мотив, вчинення дій з попередньою змовою групою осіб та рецидив (що стосується вчинення дій, передбачених ст. 115 Кримінального кодексу України). Не залишає байдужим і той факт, що протягом 2015 року (9 місяців) на території України вчинено 38 діянь, які підпадають під кваліфікацію статті 113 Кримінального кодексу України “Диверсія”, одне із яких скоєно неповнолітніми чи за їх участю. Зауважимо, це вперше протягом трьох років діяння неповнолітніх підпадає під кваліфікацію статті 113 Кримінального кодексу України. На нашу думку, це наслідки ведення бойових дій в зоні проведення антитерористичної операції. Щороку дедалі більше протиправних дій неповнолітніх підпадають під кваліфікацію (залежно від ступеня тяжкості) особливо тяжких та тяжких злочинів, тоді як загальна кількість злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю (в процентному відношенні від загальної кількості скоєних правопорушень) зменшується. На нашу думку, це свідчить про “професійність” неповнолітніх, про упущення в минулому належного контролю за здійсненням та здійсненням якісної профілактичної роботи серед неповнолітніх. Підтвердженням нашого припущення є зменшення кількості злочинів попереджених на стадії готування чи замаху. Щодо окремих видів злочинів, то “актуальними для неповнолітніх” залишається скоєння злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності, проти довкілля, проти безпеки руху та експлуатації транспорту, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші

злочини проти здоров'я населення, проти правосуддя. Як бачимо, така форма девіантної поведінки дитини як злочинність не може залишити без уваги жодну людину і скеровує нас до рішучих дій (зокрема щодо профілактичної роботи серед дітей, пропаганди здорового способу життя), адже діти – майбутнє держави, нації, і тільки від нас (кожного з нас, а не тільки правоохоронних органів, працівників освіти) зараз залежить, яким буде наше майбутнє.

1. Головкін Б. М. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх у місті Харкові / Б. М. Головкін, В. С. Батургарєєва // *Питання боротьби зі злочинністю*. – № 10. – 2005. – С. 105–131
2. Охріменко І. М. Утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: психологічні детермінанти / І. М. Охріменко, Н. В. Лигун // *Юридична психологія*, № 1. – 2015. – С. 179–188.
3. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх / В. В. Корольчук // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. – № 1. – 2013. – С. 176–182.
4. Статистичні дані злочинності на території України Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення України за період з 2005 року по 2012 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>
5. Генеральна прокуратура України (статистичні дані за період з 2013р. по 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
6. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1444577543584439>
7. Семчук Н. О. Характеристика втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: порівняльно-правове дослідження / Н. О. Семчук // *Юридичний вісник*. – № (17). – 2010. – С. 120–123.